

FRONT-LINE

Lojze Kovačič

Vzemljohod

Slovenska matica, Ljubljana 1993

Kovačičev *Vzemljohod* sestavljajo štiri približno enako obsežna prozna besedila: *Soba*, *Zvezda*, *Dihanje* in *Odlomek iz Skorje*. S svojo narativno strategijo in obdelovano tematiko se vključujejo v avtorjev dosedanji opus. Hkrati so novi fragment v Kovačičevem detektiranju *resničnosti*. Vse pripovedne niti drži v rokah dosledno prvoosebni pripovedovalec; prvoosebnost ni samo nekaj "formalnega", konstitutivni element oblikovanja pripovedne snovi in njene dramaturgije, ampak je ekspozitura dejanskega avtorja.

Kovačičev opus je skorajda brez izjeme avtobiografski, določa ga dosledna "izkustvena" naravnost; meje Kovačičeve resničnosti so obenem meje njegovega literarnega sveta. Literatura na ta način postaja nekakšna zasebna kronika; "zunanji", zgodovinski svet s svojim "objektivnim" časovnim ritmom vstopa vanjo samó, kolikor mu je pripuščeno – do te mere, kolikor je pomemben za (samo)konstitucijo Jaza. Svet je svet Jaza; Kovačičev pisateljski pristop je "fenomenološki": vse, kar je, je, kolikor je dano za *mojo* zavest. Svet je vselej *moj* svet.

Z dejstvom, da je Kovačič neposredni dedič moderne proze in da je njegovo pisanje literarizirana "avtobiografija", je povezana negacija klasične fabulativnosti in zaokrožene podobe sveta. Posebno mesto v knjigi pripada *Sobi*, uvodnemu besedilu; od ostalih se razlikuje s tem, da so vanj (brez posebnih naslovnih oznak in nekoliko spremenjene) vpete tri zgodbe (*Zgodba o veseli Johci*, *Zgodba o dvoglavem Janezu*, *Zgodba o Klemenu in njegovi ljubezni*) iz Kovačičevih *Zgodb s panjskih končnic*. Toda ta poteza se ne zdi najbolj posrečena, saj gre za povsem drugačen "žanr", ki (že tako skrajno fragmentariziran) pripovedni tok razbija in vanj vnaša elemente, nekompatibilne z ustrojem celote.

Tok zavesti s svojim asociativno-spominskim kolobarjenjem in pripovedno strategijo *korak naprej, dva koraka nazaj* ukinja logiko časovno-prostorske kavzalnosti in teleološko strukturiranost, značilno za literarno tradicijo. "Resnica" prvoosebnega *Vzemljohodovega* "avtorskega pripovedovalca" je lahko le konkretna in zanj – ravno

zato – univerzalna. Je namreč resnica *njegovega* sveta, njegov svet pa je *ves svet*: "Važno je, da je /resnica/ edina zgolj moja, ki me v celoti napolnjuje..."

Kovačićevo nizanje avtobiografskih "fragmentov" ni daleč od proustovskega iskanja izgubljenega časa. Obenem je nadzorovanje časa ("Čas, katerega nadzorujem..."), ki je v službi vsakokratnega vzpostavljanja subjektive identitete. Toda sebe lahko preozna le na posreden način, prek odnosa do *drugih*: "Ljubiti in sovražiti se pravi šele z nezavedno strastjo morebiti spoznati bit in bistvo človeka." Objektov in potencialnih žrtev Kovačićevega opazovanja, razgaljanja in seciranja je obilo. Vendar *drugi* niso cilj, temveč sredstvo: sredstvo (samo)prepoznanja, (samo)konstitucije narcisističnega subjekta.

V svojem obsežnem opusu je Kovačič obdelal že večino poglavij svojega življenja in življenja ljudi, ki so vanj tako ali drugače vstopali in ga zaznamovali. Ker je Kovačićeve literatura v neposredni, "empirični" zvezi z njegovo biografijo in ker se izogiba "fiktivni fabulativnosti" (izvzemši lanskoletne *Zgodbe s panjskih končnic*, ki so za Kovačićevo prozo povsem neznailne), je diapozon pisateljskih tem in možnosti z vsako novo knjigo manjši. Edina fabula, ki jo avtor *Vzemljohoda* priznava, je namreč fabula njegovega življenja. Posamezna dela, ne glede na obseg, so odlomki iz zgodbe življenja. To so tudi štirje "vzemljohodni" fragmenti, ki – za razliko od na primer Kovačićeve romanov *Resničnost* ali *Prišleki* – ne prikazujejo nekega relativno sklenjenega obdobja iz "junakove" biografije, ampak so – tako tematsko kot jezikovno – dosledno "fragmentarizirani". Ritem pripovedi ni usklajen z običajno percepcijo časa kot sklenjenega kontinuuma; Čas je, kot pravi, Kovačič, "nespremenjen", "nedotaknjen". V *Zvezdi* je rečeno: "preteklost je 'še', prihodnost je 'že' in v izjemnih položajih sedanjosti se lahko zgodi, da se – kar ne bi bilo nenaravno – eno ali drugo prikaže pred mano pod takšno ali drugačno preobleko".

Prepletajo se različni časi in ravni, od detektiranja neposredega "sedanjika" (vožnja z avtobusom, sprehanje po ljubljanskih ulicah, srečavanje znancev in neznancev), ki je izhodišče za spominske ekskurze v bližnjo in oddaljeno preteklost, do meditativno-filozofičnih in refleksivno-esejističnih vložkov, običajno uglasenih s "sporočilom" naslovne skovanke in njenim kontekstom: "Zdaj, ko imam pred sabo samo še svoj vemljohod..."

V vseh štirih "delih" *Vzemljohoda* srečamo izrazito mračne, bližino smrti označujoče tone, pa tudi apologijo samote ("če sem iskren, danes ne potrebujem nikogar, nobenega prijatelja več"), ki gre z roko v roki z neusmiljeno, secirajočo analizo bližnjih in neznanih subjektov, ki je daleč od ljubeznivosti: "V trenutku me prevzame najbolj črno sovraštvo." Še natančneje, v obliki odgovor išočega vprašanja: "Čemu takole sovraštvo do tegale debelo našpičenega zidu iz ljudi okoli mene? ... Zato, ker sem se utrudil od sovraštva do sebe in ga zdaj obračam proti ljudem, da bi ga lahko potem uravnoteženega spet povrnil k sebi?"

Prvoosebni avtorski subjekt je narcisističen in "avtodestruktiven" hkrati. Potika se naokrog po mestu, se drenja po avtobusih, kjer prihaja do bližnjih srečanj z gnus

vzbujajočimi neznanci. Preostanejo hudobne opazke, naperjene tako na lastno pojavnost kot na *druge*, včasih se sprevržejo v dialektične sodbe ("ni dobrega brez slabega") ali brezkompromisne psihološke vivisekcije. Pekel niso samo *drugi*, "razdejanje je v meni". Kovačičevo pisanje je kritična psihologija "osebnosti" in kritična "teorija družbe" obenem; obračunava z vsemi strukturami in institucijami, ki tvorijo družbeno konstrukcijo realnosti: različni sloji, politika, stranke, cerkev... Pa ne samo to. V svetu "niča, ki ga ne razumemo" in nujnosti, ki je drugo ime za kaos, je edina oblika *svobode* lahko le svoboda izbire med različnimi oblikami zla. *Smrt* je "edino dejstvo na svetu", ni "objektivne resnice, so zmeraj /.../ drugačne zaznave", *življenje* je polno "slepih poti in dušenja upravičenega besa", sodba o starosti tudi ni spodbudna: "samo prostor zavzemamo in zrak zastrupljamo s svojo samoto". Naštete "definicije", vzete iz vseh štirih "zgodb", so ogrojdje bolj ali manj nihilistične življenjske filozofije *Vzemljohoda*.

Prostodušno odkritosrčna pisateljska izjava "vem, to so pač samo besede", zapisana proti koncu knjige, potem, ko so vse vrednote in ideali končali v breznu niča, na svoj način sugerira, da tudi literatura ni več – kot je pred leti zapisal Kovačič – eden zadnjih "rezervatov svobode", ampak zgolj poslednja iluzija, poskus, znebiti se "tesnobe pred svojo lastno smrtjo". Dejstvo, da je medij reflektiranja o življenju, smrti in literaturi ravno literatura, pa pomeni, da je nekaj (čeprav sizifovskih) adutov še zmeraj na strani – literature. Pisateljske delavnice torej ni konec.

Matevž Kos